

DOI: 10.31499/2617-2100.9.2022.270051

УДК 316.334.56-021.3:001.8(045)

Віталій Артурович Шимко,
доктор психологічних наук,
професор кафедри психології,
Університет Григорія Сковороди
в Переяславі
м. Переяслав, Україна
ORCID: 0000-0003-4937-6976
shymko@outlook.com

МІСТО ЯК ПРОСТІР СПІЛЬНОТ. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ НАРИС

У цій статті розкривається формування структурно-онтологічного уявлення про таке явище, як міський простір. Поряд із відповідною концептуалізацією, також представлено визначення міської спільноти як явища, котре передбачає спільність світоглядів городян та їх розумових способів (сценаріїв мислення) орієнтуватися в суспільній картині світу, керуватися нею та розвивати її. Розкрито та обґрунтовано системну логіку класифікації міських спільнот. Також проведено структурно-онтологічний аналіз факторів, що зумовлюють стійкість спільнот, з яких формується міський простір.

Ключові слова: міський простір, спільнота, структурна онтологія, класифікація міських спільнот, стійкість, системна методологія.

Vitalii Shymko
PhD of Psychological,
Professor of Psychology Department,
Hryhorii Skovoroda
University in Pereiaslav,
Pereiaslav, Ukraine
ORCID: 0000-0003-4937-6976
shymko@outlook.com

A CITY AS A SPACE OF COMMUNITIES. METHODOLOGICAL ESSAY

This article reveals the formation of a structural and ontological concept of such a phenomenon as urban space. At the same time, the city is considered as a system. For this, such elements of the system as its material and primary process were singled out. Namely, the process of citizens' interaction is defined as the material of the system under the investigation. As a primary process, a motivational dichotomy was considered, i.e.: needs and values. As a result of the analysis, the following system categories were singled out and theoretically considered: citizens' activities of everyday livelihood, a sphere of their personal development (individuation), an index of behavioral trends of citizens, cultural and humanitarian infrastructure of a city, an index of cultural life, economic and technocratic infrastructure of a city, indices of household satisfaction and cultural-technocratic balance.

Along with the conceptualization of the urban space, the definition of the urban community is also presented as a phenomenon that involves the common worldviews of the citizens and their mental ways (thinking scenarios) to navigate in the social outlook, to be guided by it and to develop it. The systematic logic of the classification of urban communities according to such parameters as the peculiarities of the composition and structure of the ontological equations of communities is revealed and substantiated. The expediency of the proposal regarding the classification of urban communities, first of all, not according to the subject of common interests, but according to the criterion of organizational products of communities - co-activity, activity and agency - is justified.

A structural and ontological analysis of the factors determining the stability of the communities from which the urban space is formed was also carried out. In particular, it was found out, firstly, that the composition and structure of a community (internal stability) will affect its sustainability. Secondly, the place and functional role of the community in the higher-order system (functional stability). Third, the characteristics of the interaction of the community (as a system) with other "neighboring" systems (interactive stability).

Keywords: urban space, community, structural ontology, classification of urban communities, sustainability, systemic methodology.

Що таке – місто? Згідно з одним з найпоширеніших поглядів, «місто – великий населений пункт, населення якого зайняте звичайно поза сферою сільського господарства; зазвичай адміністративний, промисловий, торговий або культурний центр певного регіону. У науковій літературі існує безліч визначень «міста», однак однозначного підходу до тлумачення цього терміну немає, що зумовлено великою кількістю різних прикметних ознак міста та ступенем означення їхніх особливостей. Тож постає проблема формування структурно-онтологічного уявлення про таке явище, як міський простір.

Взаємодію публічного та приватного просторів в українському місті досліджував О. Урбан. Класифікацію публічних просторів у сучасній міській культурі досліджувала А. Антонова. А. Петренко-Лисак присвятив свої наукові доробки питанню мобільного урбанізму у транзит(ив)них місцях міського ландшафту. Н. Мезенцева і М. Пальчук вивчали публічні простори міст у контексті осмислення через призму зарубіжного дискурсу. Д. Заєць свою увагу сфокусував на соціокультурній інтерпретації публічності міста, у той час як Ю. Тихеева – на філософсько-антропологічних засадах урбанології. Z. Neal і A. Orum здійснили наукову рефлексію уявлень про публічний простір, M. Scheller і J. Urry проаналізували мобільні трансформації публічного та приватного життя.

Мета дослідження – формування структурно-онтологічного уявлення про таке явище, як міський простір.

У деяких країнах для визначення статусу міста необхідні тільки зайнятість населення, для деяких – міський характер забудови території, наявність певних зручностей (каналізація, дороги із твердим покриттям, культурно-побутові установи тощо)» [1]. Наведена дефініція є дещо формальною, на наш погляд. Такий погляд складно визнати евристичним через застосування негативних ознак зайнятості (зайнятість городян «поза сільським господарством») або редукції розуміння міста до інженерно-архітектурних аспектів. Проте існують й принципово відмінні підходи: «У міфологічному уявленні стародавніх цивілізацій місто було аналогом моделі світу. Це мікрокосм, що відображає світ небесний у земному втіленні. «Місто – зв'язок неба і землі, і ми живемо в ньому», – написано в шумерській таблиці. Цей зв'язок проступає у самому слові «місто», яке в деяких мовах зберегло цю ідею <...> Місто – це організація простору та думки, це певна ідеологія» [2].

Неузгодженість фокусів у наведених прикладах, зрозуміло, не применшує корисності та значущості цих підходів. Обидва визначення, до певної міри, є справедливими. Однак, на нашу думку, жодне з них не може претендувати на концептуальну повноту уявлення про місто. Брак зазначеної повноти зменшує можливість наукового застосування відповідних визначень, оскільки зумовлює тенденційність й однобічність дослідження такого вочевидь складного явища як – місто. Мета даної публікації – сформулювати методологічний дискурс щодо предметного поля міста, як об'єкта міждисциплінарного вивчення. Для реалізації даної мети ми скористались одним з системологічних інструментів забезпечення різнобічності теоретичного погляду на досліджувані питання та комплексності розуміння явищ та феноменів, а саме – методом структурно-онтологічного аналізу [3].

Даний метод передбачає спеціальну процедуру побудови візуалізацій – структурно-онтологічних матриць, котрі відображають основні компоненти системного описання досліджуваного об'єкта. Структурно-онтологічний аналіз забезпечує виокремлення предмету вивчення і, тим самим, дозволяє конкретизувати відповідь на методологічне запитання «Що саме досліджується?». Зокрема, вказаний метод дозволяє схематизувати логіку того, як матеріал системи трансформується її первинним процесом. У свою чергу

це надає змогу системно описати морфологію системи. Такий підхід забезпечує наочність структурно-функціональних особливостей компонентів системи, а також спрощує та впорядковує процес з'ясування взаємодії досліджуваної системи із системами більш високого порядку. Процедурні, особливості застосування методу узагальнені в окремій публікації [3]. Наведені в даній публікації теоретичні припущення були апробовані та верифіковані відповідними емпіричними дослідженнями [4–5].

Отже, ми виходимо з того, що місто це – система. Такий погляд передбачає необхідність виокремлення такого елемента системи, як її матеріал. Пропонуємо керуватися антропоцентричною логікою та помістити людину в центр нашої уваги. При такому підході матеріал системи виглядатиме, як взаємодія городян (постійні мешканці, працівники закладів та установ, а також всі, хто знаходиться в місті з гостьовими візитами). При цьому важливо розуміти, що така взаємодія матиме індивідуальну та групову специфіку (горизонтальна вісь на рис. 1). Груповими суб'єктами можуть виступати городяни, ситуативно або тривало об'єднані за будь-якою ознакою (сусіди з одного під'їзду, співробітники сервісних служб, черга в магазині, клієнти фітнес-центру, відвідувачі ресторанів, чиновники мерії, любителі симфонічної музики, члени професійних колективів тощо).

Наступним системоутворюючим чинником міста є первинний процес – сила або динамічний фактор, який приводить матеріал системи у рух (вертикальна вісь на рис. 1). Таким динамічним фактором ми пропонуємо вважати, з одного боку, потреби, з другого – цінності (в обох випадках, як окремих городян, і міських груп).

Дві осі формують площину (структурно-онтологічна матриця), яка відображає буттєвий (онтологічний) простір міста. Перетин осей задає структуру цього простору. Взаємодія факторів, які розташовані на півосях, зумовлює буттєву специфіку кожного із сегментів, зміст якої тезисно наведено на зображенні матриці (рис. 1). Також кожна сусідня пара сегментів (і по вертикалі, і по горизонталі) утворює напівплощини, які в структурно-онтологічному аналізі розглядаються, як окремі структурні елементи системи. Отже, схематично зображена матриця містить чотири сегменти і чотири напівплощини. Зробимо деякі пояснювальні уточнення.

1 сегмент. Активності повсякденного життєзабезпечення. Сюди відносяться всі можливі різновиди життєдіяльності городян, які пов'язані з задоволенням широкого кола нужд людини: від очевидних біологічних потреб у безпеці, їжі, помешканні та ін. до «інструментальних» потреб, наприклад, пов'язаних із переміщеннями містом у зв'язку з задоволенням інших потреб, реалізацією цінностей, взаємодією з міськими інфраструктурами тощо. Також даний сегмент покриває такі активності як – відпочинок, лікування та підтримки здоров'я на необхідному для повсякденної адаптації функціональному рівні.

2 сегмент. Особистісний розвиток (індивідуація), творчі активності, волонтерство та інші види активностей, що підпадають під категорію ціннісної поведінки. Окремо підкреслимо, що цінності в цьому випадку мають бути актуалізованими (усвідомленими) та суб'єктивно бажаними спонуканами активностей. Ця умова виконується, коли городянин робить наднормативні (необов'язкові) активності поряд з тими, що зумовлені вимогами соціуму або викликами повсякденної адаптації.

Наприклад, якщо у зв'язку з кар'єрним підвищенням та збільшенням оплати праці співробітник підприємства повинен здобути додаткову освіту – відповідна активність кореспондуватиметься з 1 сегментом. Якщо цей же співробітник проходить навчання з власної ініціативи, яка зумовлена бажанням розширити індивідуальний кругозір і компетенції – така активність повинна співвідноситися з 2 сегментом. Проте, на практиці

часто мотивація носить змішаний характер – одночасно задовольняються і потреби, і реалізуються цінності. Такі активності охоплюватимуть обидва сегменти.

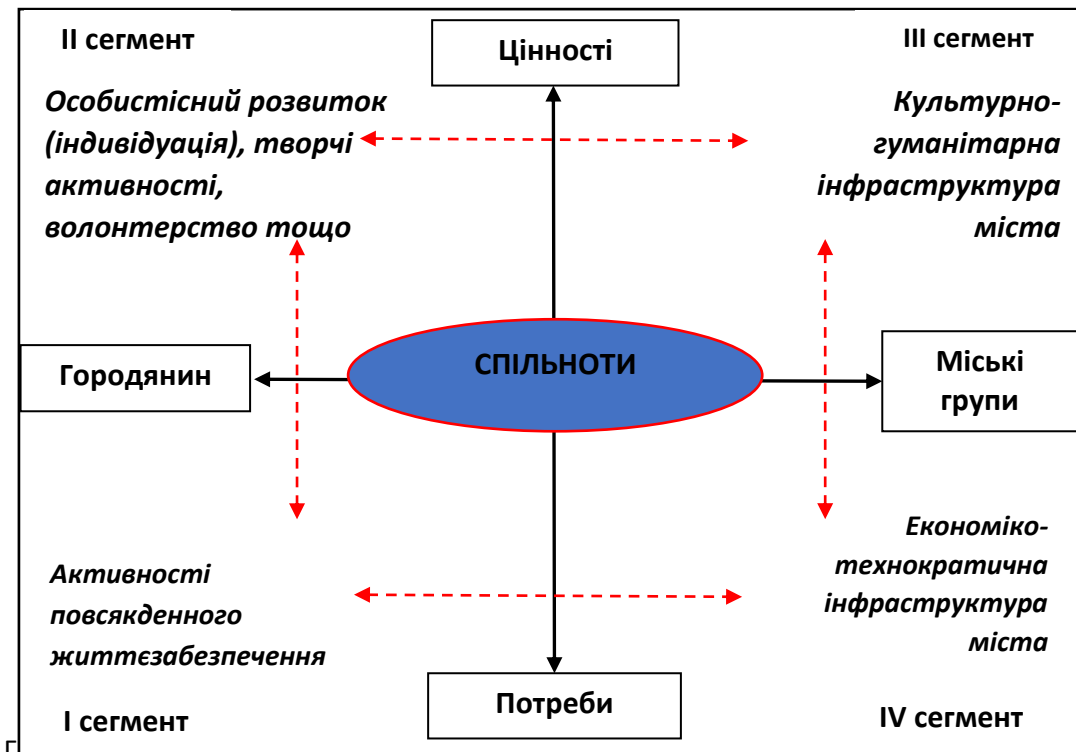

Рис. 1. Структурно-онтологічна матриця міського простору

1 та 2 сегменти. Індекс поведінкових трендів. При проведенні маркетингових, урбаністичних, антропологічних, соціально-психологічних та ін. досліджень на основі структурно-онтологічного підходу – необхідно здійснювати виміри, що передбачають шкалювання ступеня виразності вкладу конкретних потребних та ціннісних мотиваторів у активність городян, що вивчається. Порівняння різних мотиваційних «навантажень», серед іншого, дозволяє робити висновки про міжсегментний розподіл факторів, що зумовлюють ці активності. Така інформація дозволить зрозуміти поведінкові тренди міста (району, кварталу), а також планувати розвиток міського простору.

3 сегмент. Культурно-гуманітарна інфраструктура міста. Цей сегмент охоплює кількісні та якісні характеристики міського простору, який дозволяє городянам реалізовувати ціннісно зумовлені активності. До цього сегменту також належать ситуативні міські групи та довгострокові спільноти, які виконують зазначену функцію.

2 та 3 сегменти. Індекс культурного життя. Ця частина матриці дозволяє співвіднести структуру ціннісно зумовлених активностей городян з відповідною інфраструктурою міста як кількісно, так і якісно. В свою чергу, це є підставою для висновку щодо поточного стану та перспектив культурного життя городян.

4 сегмент. Економіко-технократична інфраструктура міста. Крім очевидних комунальних структур та мереж, даний сегмент охоплює органи влади, місцевого самоврядування, правоохоронні, медичні, виховні та загальноосвітні установи, а також формальні та неформальні групи, котрі впливають на соціальну економіку та побут міста. Окремо відзначимо, що вищі, як правило, охоплюють 3 та 4 сегменти, оскільки поряд з «обов'язковим» рівнем освіти (прийнятим у конкретному соціумі) дозволяють проходити додаткове навчання.

1 та 4 сегменти. Індекс соціально-побутової задоволеності. Оцінюється на підставі порівняння активностей городян щодо повсякденного життєзабезпечення з огляду на кількісно-якісні параметри економіко-технократичної інфраструктури міста.

3 та 4 сегменти. Індекс культурно-технократичного балансу. Сегменти у цій напівплощині порівнюються між собою опосередковано. А саме, спочатку з'ясовується, наскільки культурно-гуманітарна та економіко-технократична інфраструктури задовольняють ціннісні та споживчі запити городян відповідно. І потім, на підставі зазначеного робиться висновок щодо того який із трендів міста актуалізований більш ефективно – культурний чи технократичний. Цей параметр має значення для оцінки стратегічних напрямів розвитку міського простору та довгострокового планування.

На запропонованій схемі (див. Рис. 1) залишається ще один структурний компонент – спільноти. Даний елемент розташований у центрі матриці та охоплює всі її чотири сегменти. Яким є визначення спільноти? Чим міські спільноти відрізняються від груп? Які типи спільнот можна та необхідно виділяти в урбаністичних дослідженнях з точки зору структурно-онтологічного підходу? Як спільноти пов'язані з функціонуванням та розвитком міського простору? Загальні положення методологічного дискурсу щодо цих запитань викладені нижче.

Перш за все необхідно уточнити визначення поняття – спільнота. При першому наближенні відповідна дефініція не викликає суттєвих труднощів у трактуванні. Лаконічне визначення начебто не залишає місця для глибинних значень: «Спільнота — це об'єднання людей, згуртованих спільними умовами життя, метою (цілями) та інтересами» [6]. Водночас під час практичного застосування такого визначення виникають певні суперечності. Наприклад, чи є черга у магазині за продуктами – спільнотою? Цілком очевидно, що ця група людей має спільний інтерес, ціль та спільну локацію. При цьому зовсім не очевидно, що в даному випадку доречно говорити про спільноту.

Набагато більш інформативними виглядають відповідні критерії інтернет-спільнот: «1) наявність спільних інтересів; 2) регулярне спілкування на сторінках веб-ресурсу; 3) особиста взаємодія між учасниками; 4) усвідомлення членами спільноти своєї приналежності до неї; 5) поява користувачів з певними ролями та образами» [7]. Як бачимо, поряд із спільними інтересами, спільноти передбачають такі категорії, як – спілкування, взаємодія, усвідомлення належності та рольовий розподіл, а також просторово-часову локалізацію. Для веб-ресурсів простір є віртуальним фактором, очевидно. А щодо інших спільнот – йдеться лише про фізичний простір чи якийсь ще? Повернемося до цього питання трохи згодом, а зараз торкнемося одного важливого аспекту стосовно спільноті інтересів.

Яка природа інтересу? Інтелектуальна? Емоційна? Аристотель стверджував, що інтерес – емоція, з якої починається пізнання. Відповідно до структурно-онтологічної матриці міського простору (див. рис. 1), інтерес може бути пов'язаний із потребами та/або цінностями. Отже, в нашому випадку, інтерес – емоційно забарвлена пізнавальна діяльність (мислення) у зв'язку з задоволенням потреб і втіленням цінностей. Чи повинні бути ці потреби та цінності збігатися або все-таки об'єднуючу функцію виконує мислення, що пізнає? Ми вважаємо, що об'єднання відбувається, насамперед, за критерієм простору мислення чи іншими словами – світогляду городян. Таким чином, структурно-онтологічне визначення міської спільноти передбачає спільність світоглядів городян та їх розумових способів (сценаріїв мислення) орієнтуватися в суспільній картині світу, керуватися нею та розвивати її. Саме в цьому світоглядному сенсі доречно говорити про співпереживання городянами певних сторін, аспектів їхнього життя.

Спільнота виникає там, де є спільність факторів, що забезпечують таке співпереживання (рис. 2).

Свідомо утримаємося від формулювання більш розгорнутого вербального визначення міської спільноти, оскільки визначення запропоновано за допомогою матриці (рис. 2). У зв'язку з цим нагадаємо, що одна з функцій структурно-онтологічного методу пов'язана з мінімізацією семантико-сміслових спотворень і флуктуацій значень, які неминуче зумовлюються мовою, як інструментом мислення.

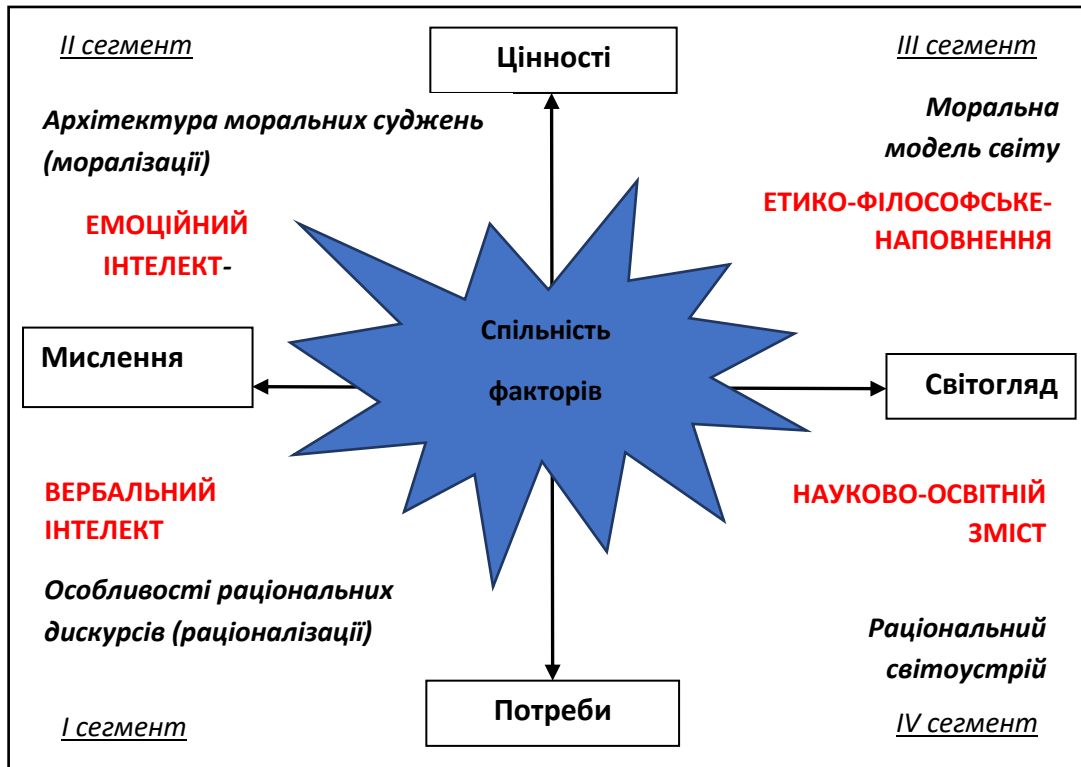

Рис. 2. Структурно-онтологічне визначення міської спільноти

Отже запропоноване розуміння міської спільноти дозволить нам повернутися до структурно-онтологічної матриці міського простору та поміркувати про типологічні особливості спільнот, а також про те, який їхній внесок у функціонування міста та самопочуття городян.

Вище ми з'ясували, що об'єднавча основа ком'юніті передбачає мисленнєво-світоглядну спільність учасників. Чи існує специфіка цієї спільності? За якими критеріями можна класифікувати спільноти? Використовуваний нами метод дозволяє це зробити за рівнем охоплення матриці, і також за особливостями складу та структури онтологічних рівнянь спільнот. Для пояснення конкретизуємо матрицю міської спільноти (рис. 2) з метою формулювання принципів класифікації міських спільнот. Так, у рамках першого сегмента (рис. 3) передбачається спільність раціонального розуміння, яке має предметну співвіднесеність (іншими словами – об'єднуючу тематику або проблематику). Зауважимо, що зазначена співвіднесеність пов'язана з потребами, тобто спільне розуміння носить потенційно адаптаційний характер.

Таке раціональне розуміння може бути пов'язане, наприклад, із вузькоспеціальними інтелектуальними навичками у сфері ландшафтного проектування. І тоді мова може йти про професійну спільноту архітекторів та дизайнерів. Однак, категорія раціонального розуміння охоплює і те, що зазвичай маються на увазі під здоровим глуздом. Тому

цілком може йтися про членів конкретного ОСББ, «стурбованих» економікою послуг у опалювальний період або якістю водопостачання.

Саме собою існування в групі людей загального розуміння ще не формує спільноту. Необхідна взаємодія між його членами, що неминуче актуалізує емоційні явища і, як наслідок, принципову важливість розуміння та співрозуміння переживань (другий сегмент на рис. 3). Саморегуляція та соціальна продуктивність є апріорними (тут хочеться сказати – інструментальними) цінностями будь-якої спільноти, що передбачає спільну активність учасників (пунктир 1, рис. 3).

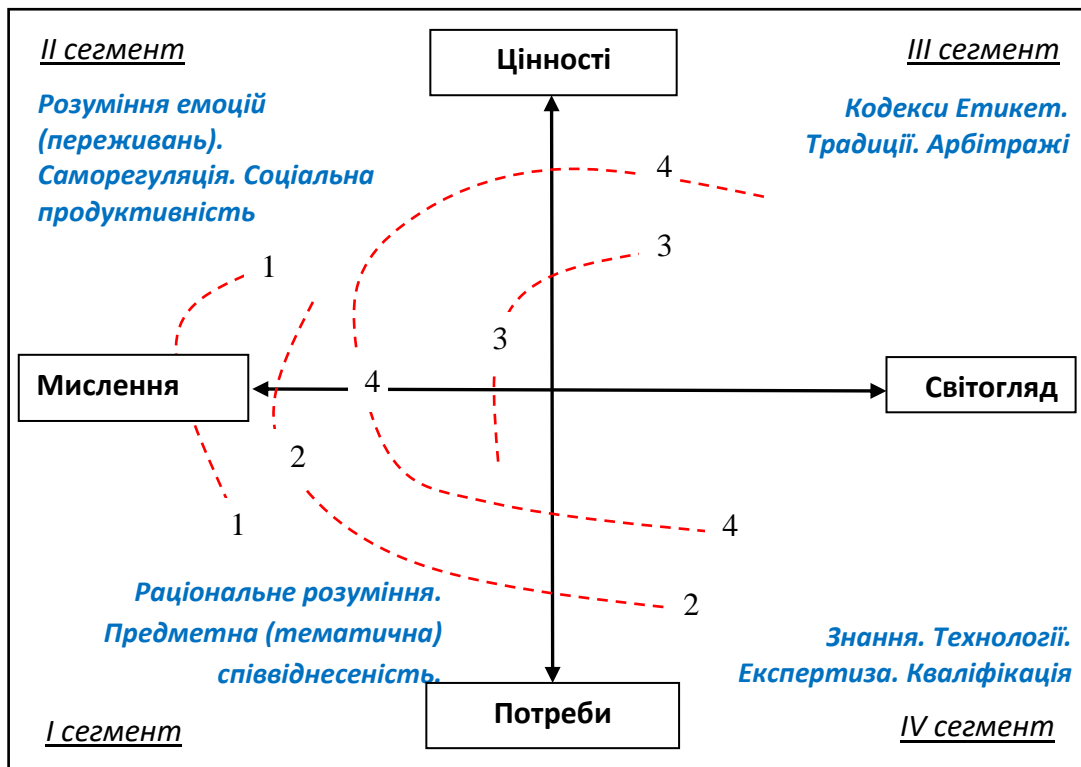

Рис. 3. Принципи класифікації міських спільнот

Напрошується питання про те, чи можливе існування спільноти, онтологія якого могла б обмежитися лише другим сегментом матриці (рис. 3)? На перший погляд, до такої категорії спільнот можна було б віднести широко популярні в Індії сеанси сміхотерапії, що ситуативно проводяться просто неба для всіх бажаючих вилікувати недуги або просто покращити самопочуття. Однак, за аналогією з «інструментальними цінностями», спільна активність членів спільноти не може бути реалізована без раціонального порозуміння організаційної сторони взаємодії учасників групи (місце і час проведення сеансу, оздоровлюючи цілі «безпричинного» сміху і т.д.).

Як бачимо, раціональна та емоційна складові розуміння є ключовими факторами співактивності для життя спільноти. Таким чином, ліва напівплощина матриці (перший і другий сегменти, рис. 3) відображає мінімальну частину тієї онтології, без якої спільнота просто неможлива. Наступне логічне питання пов'язане з тим, чи доречно при описі співактивності членів спільноти використовувати таку категорію, як – діяльність?

У цьому питанні ми підходимо до фундаментальної проблеми, яку вивчав Г.П. Щедровицький, розрізняючи «натуралістичну» та «діяльну» онтологію [8]. З погляду першої, діяльність виникає там, де активність має потребово-ціннісну спонукальну основу і передбачає цілепокладання. У цьому сенсі співактивність може

трансформуватися в діяльність з етико-регуляторними (пунктир 3, рис. 3), знаннево-освітніми цілями (пунктир 2, рис. 3) або їх комбінацією (пунктир 4, рис. 3).

«Натуралістичний підхід і натуралістична онтологія залишаються основними в сучасній науковій діяльності і лежать в основі майже всіх сучасних наук, не тільки природничих, але значною мірою також гуманітарних і соціальних. Діяльнісна або теоретико-діяльнісна позиція, яка виступає як альтернатива натуралістичній позиції, може бути охарактеризована насамперед, як припущення та переконання, що речі або об'єкти природи дані лише як <суб'єктивні> явища, що їх існування обумовлено характером людської соціальної діяльності, яка визначає форми людської свідомості, а на рівні діяльності та дійсного існування ми маємо право говорити лише про людську соціальну діяльність. Відповідно до цієї точки зору на рівні філософії та філософської онтології ми можемо і повинні говорити тільки про універсум діяльності [8].

З погляду Г.П. Щедровицького, справжня діяльність передбачає рефлексію і з'являється лише там, де є здатність її суб'єкта винести себе за межі натуралістичної діяльності, тобто зайняти методологічну позицію. Як бачимо, поточна структурно-онтологічна модель може зазнати подальшого розвитку. А саме, додати ще одну вісь (рефлексія) перпендикулярно по відношенню до площини матриці вісью. Для продовження методологічного дискурсу у цьому напрямі, третю вісь об'ємної матриці можна дихотомічно відобразити за допомогою двох планів рефлексії. Це питання було розглянуто нами в іншій публікації [9]. Разом з тим аналіз тривісних об'ємних матриць є складною, абстрактною та ємною процедурою, застосування якої не є виправданим поточними цілями. Для подальшого розгляду міських спільнот нам достатньо розуміння важливості їхньої класифікації за критерієм наявності або відсутності методологічної ознаки в діяльності.

Для уникнення термінологічної плутанини зауважимо, що поняття діяльність ми використовуємо стосовно міських спільнот у рамках семантики процитованої вище позиції Г.П. Щедровицького. При цьому «натуралістичні діяльності» ми позначатимемо як активності (етико-регуляторні, знаннево-освітні та змішані). А відповідні характеристики тих спільнот, які не виходять за рамки першого та другого сегмента матриці (тобто є, грубо кажучи, «тусовками») ідентифікуємо за допомогою терміну – співактивність. Таким чином, ми пропонуємо здійснювати класифікацію міських спільнот, насамперед, не за тематикою спільних інтересів, а за критерієм продуктів спільнот – співактивності, активності та діяльності.

Продовжуючи аналіз теми міських спільнот, поставимо питання щодо їх стійкості. Системне розуміння даного параметра передбачає розгляд принаймні трьох груп факторів. Так, по-перше, на стійкість впливатимуть склад і структура будови спільноти (внутрішня стійкість). По-друге, місце та функціональна роль ком'юніті у системі вищого порядку (функціональна стійкість). По-третє, характеристики взаємодії спільноти (як системи) з іншими «сусідніми» системами (інтерактивна стійкість).

Внутрішня стійкість обумовлюється онтологічної повнотою конкретної спільноти. Іншими словами, кількістю сегментів структурно-онтологічної матриці (рис 4), які відповідають життю ком'юніті. Вище ми аргументували, що спільнота повинна охоплювати, як мінімум, перший і другий сегменти (рис. 4). У такому разі, життя спільноти передбачає співактивність, яка не торкається світогляду (права напівплощина матриці на рис. 4) у тому сенсі, що спільність картини світу для ком'юніті – не є визначальним фактором.

Подібні спільноти, на наш погляд, не є стійкими, легко виникають та розпадаються. Такі ком'юніті, по суті, ґрунтуються на соціальній природі людини. Інформування одне одного про те, що відбувається тут і зараз, допомога в побудові моделей розуміння

поточних подій – важлива умова еволюційного виживання. Зауважимо, що найпростіший, швидкий і природний спосіб зазначеного інформування – поділитися своїми емоційними реакціями, співпереживати їх із оточенням.

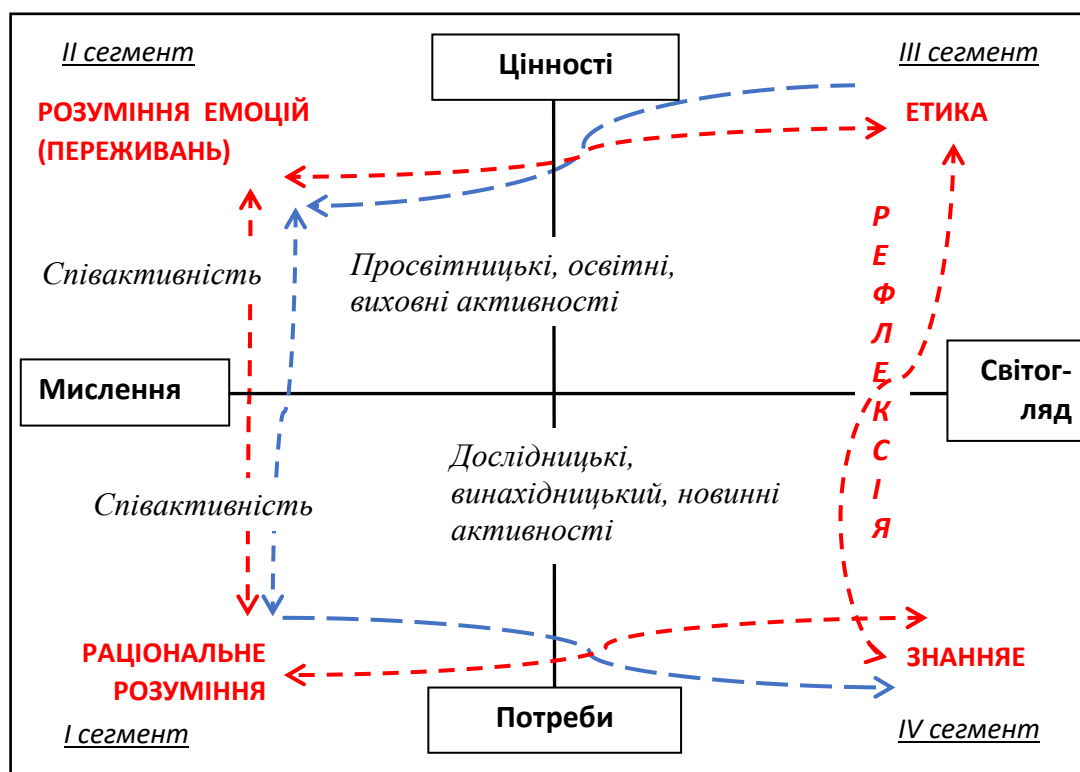

Рис. 4. Структурно-онтологічний аналіз факторів стійкості міських спільнот

Порівняно більшу стійкість, на нашу думку, мають ті спільноти, онтологія яких охоплює три сегменти матриці, оскільки тут додаються активності, пов'язані з спільністю світогляду. Нагадаємо, що ми визначаємо міську спільноту як групу людей із загальними інтересами, що розуміються в контексті спокуси: мислення – світогляд.

З погляду поточного структурно-онтологічного аналізу, зв'язок у зазначеній парі може виникати як щодо способу пізнання (мислення), так і стосовно простору, у якому воно реалізується (світогляд). Тобто передбачається спільність як на рівні розуміння, так і на рівні – знання. Акцент на першому надаватиме спільноті дослідницький, винахідницький, новинний відтінки. На другому – просвітницький, освітній, виховний. У першому випадку активність спільноти спрямована на уточнення, корекцію чи розвиток картини світу. У другому – світоглядна догма транслюється та нормує мислення членів спільноти.

Прикладом трьохсегментної спільноти першого типу може бути група городян, які об'єдналися навколо ідеї оптимізації міського трафіку з допомогою розвитку мережі веб-камер та організації онлайн доступу до них. Така спільнота охоплюватиме перший, другий та четвертий сегменти матриці. До другого типу спільнот належать етнокультурні групи, філософсько-релігійні ком'юніті та ін., активність яких відповідає третьому, другому та першому сегментам (рис. 4).

Окремо відзначимо, що малюнок 4 синіми пунктирними векторами зображені згадані вище варіанти трьохсегментних спільнот, онтологічна розмаїтість яких, зрозуміло, ширше. Так освітні ком'юніті можуть бути пов'язаними з трансляцією знання (четвертий

сегмент). Це численні науково-популярні та професійні спільноти. З іншого боку, новинні спільноти можуть замикатися на морально-етичну компоненту світогляду (третій сегмент). Наприклад, група людей, яка цікавиться трендами та подіями у сфері фешн-індустрії.

Однак, у будь-якому випадку, при оцінці стійкості спільнот має значення спрямованість векторів їх активності. Так, серед трисегментних спільнот будуть ті, які не тільки, наприклад, транслиують знання, а й генерують його. Ми вважаємо, що стійкість спільноти тим вища, чим повніше її онтологічне охоплення і чим різноманітніша внутрішня структура зв'язків, що зумовлює активність ком'юніті. Червоними пунктирними векторами (рис. 4) схематизовано чотирисегментну (онтологічно повне) спільноту, яка за критерієм внутрішньої організації є найбільш стійкою.

Зазначимо, що чотирьохсегментна спільнота передбачає повноту зв'язків у парі «мислення – світогляд», як на рівні раціонального і емоційного розуміння, так і у плані раціональної і етичної складових картини світу. Особливе значення має взаємозв'язок в останній парі, наявність якого вказує на присутність механізму рефлексії з приводу знанневих і етичних основ активностей спільноти. Такий зв'язок (червоний пунктирний вектор, що поєднує третій і четвертий сегменти на рис. 4) виникає там, де одержуване/використовуване знання оцінюється членами спільноти не тільки в прагматичному, а й в етичному ключі. А моральні норми, якими регулюється спільнота, не беруться за сліпу імперативну догму, а критично ревізуються шляхом співвідношення цінностей зі знаннями. Іншими словами, спільнота актуалізує питання – що ми знаємо про конкретну етичну позицію і чому/навіщо ми нею керуємося?

Як бачимо, така онтологічна особливість чотирьохсегментної спільноти неминуче передбачає наявність роботи механізму рефлексії, яка розуміється Щедровицьким як особливий коопераційний зв'язок між актами діяльності. Акцентуємо, що підхід до визначення рефлексії у Щедровицького істотно відрізняється від традиційного погляду на даний феномен, як на певний прояв розщеплення свідомості. Ми докладно зупинились на цьому питанні в іншій нашій публікації [9].

Завершуємо наш аналіз висновком про те, що наявність механізму рефлексії привносить методологічну позицію та трансформує активність спільноти у діяльність. Найбільш стійкі спільноти продукують і одночасно об'єднані – саме діяльністю. Її якісна відмінність від активності не стільки в скоординованості та/або цілеспрямованості (ці властивості можуть бути цілком притаманні й організованій активності), скільки в рефлексивності та методологічності. Рефлексивність діяльності спільноти, переважно, визначається відповідною позицією кожного з її членів. У зв'язку з цим чотирьохсегментні спільноти необхідно розрізняти за критеріями – однорідності/фрагментованості та ступеня залучення (активності) членів спільноти до діяльності ком'юніті. Що ж до методологічності, то тут, в першу чергу, є показовою наявність чи відсутність організаційно-діяльнісних форм спільноти (фактичний статут, умови членства, система менеджменту, програмно-планові характеристики діяльності, її технологічні та етичні нормативи, а також параметри за кількістю/якістю продукту, регулярності заходів, їх економіці і т.д.) та наповненість їх реальним життєвим змістом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Місто. *Вікіпедія*. 2005. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Місто> (дата звернення: 28.09.2022).
2. Веташ В. Архетип міста (Західна та Східна модель). *Астролінгва*. 2015. URL: <https://astrolingua.ru/PHILOS/gorod.htm> (дата звернення: 28.09.2022).

3. Шимко В. Введення в структурно-онтологічну методологію: аналіз предметної області соціалізації особистості. *Електронний журнал SSRN*. 2019. doi: <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3575800>
4. Шимко В., Виставкіна Д., Іванова Є. Мотиваційно-ціннісні вподобання городян у сфері заняття фітнесом. *Технології розвитку інтелекту*. 2020. 1 (26). doi: <https://doi.org/10.31108/3.2020.4.1.5>
5. Шимко В., Виставкіна Д., Іванова Є. Інфраструктурні вподобання городян: емпіричне дослідження в контексті соціально-екологічної моделі міста. *Технології розвитку інтелекту*. 2020. 2 (27). doi: <https://doi.org/10.31108/3.2020.4.2.15>
6. Спільнота. *Вікіпедія*. 2001. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Спільнота> (дата звернення: 26.09.2022).
7. Критерії суспільства. *PromoPult*. 2019. URL: <https://promopult.ru/library/Комьюнити> (дата звернення: 26.09.2022).
8. Щедровицький Г.П. Знак і діяльність. В 3 томах. 2008. М.: Інститут розвитку ім. Г.П. Щедровицького.
9. Шимко В. Ідентифікація сегментів матриці: два плана рефлексії. *Zenodo*. 2019. doi: <http://doi.org/10.5281/zenodo.2604703>.

REFERENCES

1. Misto. (2005). *Vikipediia*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Misto> [in Ukrainian].
2. Vietash, V. (2015). Arkhetyp mista (Zakhidna ta Skhidna model). *Astrolinhva*. URL: <https://astrolingua.ru/PHILOS/gorod.htm> [in Ukrainian].
3. Shymko, V. (2019). Vvedennia v strukturno-ontolohichnu metodolohiiu: analiz predmetnoi oblasti sotsializatsii osobystosti. [Introduction to structural-ontological methodology: analysis of the subject area of socialization of specialness]. *Elektronnyi zhurnal SSRN*. doi: <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3575800> [in Ukrainian].
4. Shymko, V., Vystavkina, D. & Ivanova, Ye. (2020). Motyvatsiino-tsinnisni vpodobannia horodian u sferi zaniattia fitnesom. [Motivational and value preferences of citizens in the field of fitness]. *Tekhnolohii rozvytku intelektu. 1 (26)*. doi: <https://doi.org/10.31108/3.2020.4.1.5> [in Ukrainian].
5. Shymko, V., Vystavkina, D. & Ivanova, Ye. (2020). Infrastrukturni vpodobannia horodian: empyrychne doslidzhennia v konteksti sotsialno-ekolohichnoi modeli mista. [Infrastructural preferences of citizens: an empirical study in the context of the socio-ecological model of the city]. *Tekhnolohii rozvytku intelektu. 2 (27)*. doi: <https://doi.org/10.31108/3.2020.4.2.15> [in Ukrainian].
6. Spilnota. (2001). *Vikipediia*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Spilnota> [in Ukrainian].
7. Kryteryu soobshchestva. (2019). *PromoPult*. URL: <https://promopult.ru/library/Komiunyty> [in Ukrainian].
8. Shchedrovyt'skyi, H.P. (2008). *Znak y deiatelnost. V 3 tomakh*. M.: Ynstytut razvytyia ym. H.P. Shchedrovyt'skoho [in Russian].
9. Shymko, V. (2019). Ydentyfykatsyia sehmentov matrytsy: dva plana refleksyy. *Zenodo*. doi: <http://doi.org/10.5281/zenodo.2604703> [in Russian].

Бібліографічний опис для цитування:

Шимко В.А. Місто як простір спільнот. Методологічний нарис. *Психологічний журнал*. Умань: ВПЦ «Візаві», 2022. Вип. 9. С. 72–82.